

УДК 355.45(477)«1944–1946»

Стародубець Г.М.

Місцеві кадри в управлінських структурах західних областей України в 1944–1946 рр.

Виокремлено основні чинники, які визначали специфіку підбору управлінських кадрів в західному регіоні України в 1944–1946 роках з числа місцевого населення. Аналізуються суб'єктивні та об'єктивні чинники відбору управлінського персоналу в даному регіоні. Визначено причини залучення місцевих активістів до управлінських структур.

Ключові слова: *місцеві кадри, західні області, кадрова робота, радянізація, більшовицька партія, радянська влада.*

Процес відновлення радянської влади в західних областях УРСР після визволення їх від фашистських загарбників проходив досить суперечливо і болісно. Одними з важливих суб'єктів цього процесу виступали управлінські кадри, на яких було покладено важку ношу відповідальності за утвердження тут основних державних політичних інститутів. Від рівня професійності регіонального керівництва, його менеджерських здібностей значною мірою залежав характер суспільно–політичного мікроклімату в регіоні. Підходи до здійснення кадрової політики в західних областях УРСР, здійснювані радянською владою, змінювалися залежно від низки об'єктивних та суб'єктивних чинників. Якщо відразу після визволення основна ставка робилася на перевірених більшовиків, відряджуваних сюди на роботу здебільшого зі Східної та Центральної України, то від середини 1945 року влада змушена була «повернутися обличчям» до місцевих активістів та розгорнути роботу в напрямку залучення їх до партійно–радянських та господарських управлінських структур регіону.

Мета статті – визначити основні принципи та підходи офіційної влади щодо підбору керівних кадрів західних областей України з числа місцевого населення в період від 1944 до 1946 років.

Радянізація регіону, розпочата в 1939–1941 рр., в силу об’єктивних причин не була завершена. Місцеве населення впродовж останніх п’яти років пережило чотири влади (польську, радянську, німецьку окупаційну національну у формі Головної Команди УПА), кожна з яких намагалася задекларувати свою присутність більшою чи меншою мірою демонструючи силові методи. Тому воно перебувало в очікуванні нових змін, проте в масі своїй не було готовим до активної співучасті у відновлюваних процесах, розгорнутих з ініціативи радянської влади. З різних причин вона не стала для них «своєю», тим більше, що й інша сторона всіляко демонструвала свою неприязнь і слабо приховану ворожість до західноукраїнців.

Зовнішнім виявом тотальної підозрюваності місцевого населення у «загальносуспільній неблагонадійності» стало не тільки масове розгортання репресій проти мирних жителів, звинувачуваних у співпраці з «українсько–німецькими націоналістами» з усіма сумними наслідками, що звідси випливали, але й відповідна кадрова політика у сфері формування партійно–радянських органів управління.

Огульно негативне ставлення до всіх мешканців краю створило в 1944–1945 роках мало не патову ситуацію в площині кадрового забезпечення – залучення спеціалістів із західноукраїнського середовища офіційною владою, особливо її представниками на місцях, всіляко обмежувалося, натомість повною мірою укомплектувати більшовицько–радянські та господарські структури присланими кадрами з інших регіонів України та Радянського Союзу не видавалося за можливе.

Наочну ілюстрацію стану справ у сфері кадрового забезпечення партійних, господарських та радянських органів влади західних областей УРСР відразу після їх визволення можна знайти в тогочасних офіційних матеріалах більшовицької партії. Зокрема, в доповіді «Про підбір,

розстановку та вивчення кадрів Станіславської області станом на липень 1944 р.» вказується, що «область в цілому недостатньо забезпечена партійними, радянськими та господарськими кадрами. Обком укомплектовано на 18%, райкоми і міськоми – 25,8%, обком і райкоми ЛКСМУ – 16,3%. Якщо партійними кадрами керівний склад укомплектовано на 20%, та значно гіршою є справа з радянськими кадрами. Наприклад, по області не вистачає 14 голів райрад; завідуючих земельними відділами – 24; 32 – прокурори, 36 – завміськрайздороввідділами»[1,арк.2]. Щодо останніх, то ситуація була просто критичною, адже на той час в область прибуло всього 7 медичних працівників, в тому числі тільки один лікар. Ще однією проблемою місцевого керівництва була відсутність завідуючого конторою «заготскот», та практична відсутність (28 вакансій) уповноважених наркомзагів. Значення цих посадовців у той час було неабияк важливе, адже вони відповідали за належне функціонування такої важливої та відповідальної ділянки роботи, як забезпечення Червоної армії продовольством і фуражем.

В першій половині 1944 року для комплектування партійних, радянських і комсомольських організацій, відновлення роботи промисловості, транспорту та сільського господарства в область було направлено 667 чол. Але на червень 1944 р. прибуло тільки 554, третину з яких складали жінки (142 особи). Переважна більшість з них була українцями (415 чоловік), 129 – росіянами, решта – представники білорусів, поляків, євреїв та інших національностей. Члени та кандидати в члени ВКП(б) складали близько 70%. 369 відряджених посадовців мали неповну та середню освіту. Незакінчену вищу та вищу вдалося отримати лише 90 особам. Майже стільки ж (96 чол.) мали за плечима багаж початкової освіти. Віковий ценз новоприбулих спеціалістів коливався, в основному, від 18 до 45 років. І тільки 12% з них сягнули віку 45–60 рр. Більшість відряджених працівників мала досвід роботи від 1 до 5 років.

Доповідач окремо наголошує на тому, що «в області відсутня база для підбору і висунення людей на керівну партійну, радянську і господарську роботу. Всі наші організації комплектуються виключно за рахунок присланих ЦК і наркоматами, враховуючи, що ці кадри присилаються в дуже обмеженій кількості, обком особливу увагу приділяє їх правильній розстановці і вивченню»[1,арк.4]. Судячи із матеріалів доповіді, на Станіславщині радянська влада користувалася вкрай низьким рівнем довіри серед місцевого населення. Інститут регіональної партійно–радянської номенклатури, сформований в передвоєнний період, продемонстрував свою нежиттєздатність, оскільки не витримав випробування війною. Будучи штучно, не органічно вмонтованим у суспільно–політичні, господарські структури регіону, він не мав опори в особі місцевого населення. Більшість керівників у перші ж дні війни поспіхом покинули чужу їм територію і тільки дуже незначна частина за наказом партії повернулася назад в 1944–1945 році.

Відразу після звільнення навіть думка про призначення на керівні посади галичан видавалася крамольною. Вихідці з місцевого населення могли поповнювати хіба що лави робітничих професій та службовців. З метою професійної підготовки відповідних спеціалістів силами місцевої влади організовувалися короткотермінові курси та семінари. Так, влітку 1944 року тільки в Станіславській області було зібрано на навчання 542 чол. Серед найбільш затребуваних професій виявилися «машиністи – 30; кочегари – 30; ваговщики – 30; локомотивники – 30; старші агроуповноважені – 25; бухгалтери–касири в обласний банк – 4 особи»[1,арк.5]. Статистика засвідчує, що в 1944р. представники місцевого населення поповнювали ряди виключно робітничих професій. На посади навіть низової чи середньої ланки управління в цей період їх залучали вкрай неохоче.

Причин цьому було декілька. Найголовніша – підозріло недовірливе ставлення до мешканців регіону, котрих вважали реальними або ж потенційними «бандитами – бандерівцями». Ініціатива місцевого партійного керівництва (якщо така й була) сковувалася почуттям страху перед вищими

посадовцями за будь-яку управлінську помилку. Адже покарання могло бути надто жорстоким – від догани, до звинувачення у співпраці та пособництві націоналістичному підпіллю, що могло мати наслідком не просто звільнення, але й арешт. Тому районні, а то й обласні чиновники, по-перше, намагалися без погодження «зверху» жодних кадрових питань не вирішувати, по-друге, не обтяжувати себе пошуком кадрів на місцях, а просити вище керівництво надіслати ідеологічно «правильних» спеціалістів з інших регіонів СРСР. Як слушно зауважує Т.Першина, відділи кадрів «свою роботу звели, по-суті, до незліченних заявок-прохань в ЦК на заміщення непридатних до роботи керівників, про надсилку «гарних» працівників на вакантні номенклатурні посади»[2,с.305].

Не можна заперечувати того, що оунівське підпілля всіляко намагалося проникнути в більшовицько – радянські органи влади. Тому обережне ставлення до питання підбору кадрів з числа місцевого населення, особливо в період найвищого піднесення національно-визвольного руху в 1944 році, певною мірою було виправданим. Так, секретар Тучинського райкому КП(б) Ровенської області Букреєв, виступаючи 2 червня 1944 р. одній з обласних нарад з кадрових питань, наголосив, що «одним з недоліків у підборі кадрів потрібно вважати те, що ми не можемо підібрати кадри на місці на окремі ділянки роботи з числа місцевих товаришів, як, наприклад, редакцію, суд, уповнаркомзаг, промкомбінат, райспоживсоюз і т.п. Хоч ми зараз підібрали ці кадри з числа місцевих товаришів, але я вважаю, що затверджувати їх зараз не можна, тому що цих людей треба перевірити». Разом з тим, він змушений був визнати, що «в наших відділах сидить багато чужих людей, але у зв'язку з тим, що немає кадрів, ми використовуємо на цих ділянках роботи даних людей»[3,арк.1].

Ще однією особливістю вирішення кадрової проблеми в західних областях УРСР було широке залучення мешканців краю для роботи в низових структурах радянської влади. В період 1944–1945 років проблема заповнення вакансій голів та секретарів сільських рад, голів колгоспів

вирішувалася фактично виключно за рахунок місцевого населення. Переважна більшість кандидатів зголошувалася на ці посади під тиском офіційної влади. Адже тоді вони ставали об'єктами терору з боку українських повстанців, котрі ідентифікували їх як колаборантів та зрадників, які перейшли на службу до більшовиків. Бути представником сільської влади в 1944–1946 рр. означало наразити себе і свою родину на величезну небезпеку. Якщо районна влада зосереджувалася в містечку, добре украпленому мілітарними частинами (НКДБ, НКВС, підрозділи внутрішніх військ тощо), то сільські голови та секретарі могли розраховувати тільки на свій дипломатичний хист, вміння знайти спільну мову як з владою повстанського запілля, так і більшовицько–радянською.

Фактичне табу для вихідців з місцевого населення було накладено на посади партійної, радянської, господарської номенклатури вищої ланки, а також у силових структурах (прокуратура, суд, НКДБ, НКВС тощо) усіх рівнів. Практика показала, що більшість з них могли працювати тільки заступниками чи рядовими службовцями, і то, переважно, в радянських органах влади та у різних сферах народного господарства. Така тенденція була характерною не тільки для 1944 року, але, судячи з офіційних партійних документів, збереглася і в 1945. Так, автор звіту про роботу управління кадрів ЦК КП(б)У за 1945 рік змушений був констатувати, що «як і в довоєнний період, так і зараз, в західних областях апарат партійних органів і, за рідкісними винятками, керівні посади в обласних і районних організаціях займають прислані працівники зі східних областей УРСР. До тепер обкоми КП(б)У цих областей за кожної зміни партійних працівників, аж до інструкторів райкомів та працівників радянських та господарських органів, звертаються з проханням в ЦК КП(б)У про додаткове направлення працівників»[4,арк.96].

Для прикладу проаналізуємо кадровий відбір з числа місцевих активістів, здійснений Ровенським обкомом більшовицької партії впродовж першого півріччя 1945 року. Найбільшу кількість претендентів було висунуто на

керівну роботу районного рівня – 4119 чоловік. «З них – інспектори райфо – 595; бухгалтери районних організацій – 135; середній медперсонал – 214; лікарі – 55; агрономи – 14; вчителі – 1269; в райспоживсоюзах – 70; голови сільрад – 771; секретарі сільрад – 771; інші районні працівники – 225». Посадовцями обласного рівня стало 144 претенденти. «З них – 12 чоловік було залучено в обласні структури; заступниками голів райвиконкомів стало теж 12; секретарями райвиконкомів – 3; заввідділами райвиконкомів – 39; директорами райпромкомбінатів – 5; головами рад осоавіахіма – 5; головами комітетів фізкультури і спорту – 5; дільничними уповноваженими міліції – 64»[5,арк.67–70]. Схожою можна назвати ситуацію й у сусідній Волинській області, де за цей же період з числа місцевого населення було висунуто на «керівну і середню роботу 7 заступників голів та 3 секретарі рай– та міськвиконкомів; 60 дільничних уповноважених, по 880 голів та секретарів сільських рад»[5,арк.91]. Як бачимо, серед посад, які дозволили обійняти вихідцям з місцевого населення не було жодної з переліку вищого обласного партійного, радянського або ж господарського керівництва. На рівні району офіційна влада теж намагалася обмежити сферу їх повноважень не вище других щаблів у партійно–радянській управлінській ієрархічній структурі, акумулювавши основні сили місцевих спеціалістів в господарській царині.

Крім уже зазначених причин упередженого ставлення до кандидатів на керівні посади з числа місцевого населення, варто виокремити ще й таку, як низький рівень їх професіоналізму. Більшість західноукраїнців не мала можливості отримати відповідної освіти, оскільки дискримінаційна освітня політика II Речі Посполитої суттєво обмежила їх право на навчання в середніх та вищих навчальних закладах. Тому серед них вкрай важко було знайти спеціалістів різних сфер господарства, насамперед, інженерів, лікарів, фінансистів та ін. Процес відновлення, що в умовах західних областей означав становлення господарського комплексу краю, вимагав наявності таких професіоналів. Це стало однією з небагатьох об'єктивних причин

відрядження сюди значної кількості відповідних працівників з промислових регіонів.

Напружена кадрова ситуація в західних областях України не могла залишатися поза увагою більшовицького керівництва держави та республіки. Відновлення тут радянської влади виключно силами відряджених кадрів виглядало як її імпортування ззовні. Але, зважаючи на особливості сталінського режиму, громадська думка щодо способу радянизації краю партійно–радянських чиновників турбувала найменше. Значно важливішим для них було втримати владу в своїх руках, придушити український повстанський рух, зруйнувавши його запілля. Головною опорою в цій боротьбі мусили стати місцеві кадри, котрі знали мову, культуру, ментальність місцевого населення. Однак до появи відповідної вказівки «зверху» жоден з найвищих обласних чиновників західних областей не бажав виявляти ініціативи з приводу передачі місцевим кадрам портфелів номенклатурних посад.

Одним з перших сигналів до активізації роботи в цьому напрямку став виступ О.Кириченка, тодішнього секретаря ЦК КП(б)У по кадрах, на нараді секретарів обкомів по кадрах західних областей України (30–31 травня 1945 р.). Серед іншого від наголосив: «Ніколи ми не вирішимо проблеми з кадрами в західних областях, якщо не виростимо місцевих людей. Ніколи не буде знято проблему з кадрами, якщо тут не будуть працювати на відповідальних керівних посадах люди з місцевого населення, які знають буквально все, що стосується місцевих умов. Треба покласти край стану, коли люди весь час дивляться на схід, швидше закінчився б термін їх перебування, швидше б поїхати в Харківську обл. чи Донбас. До якого часу ми будемо в західні області експортувати людей?» [6,арк.138]. Безпосереднім поштовхом до кардинального зрушення даної проблеми з мертвої точки стала поява 10 липня 1945 року спеціальної постанови ЦК КП(б)У «Про підбір і висунення кадрів з місцевого активу населення західних областей

УРСР», яка зобов'язувала керівників обкомів та райкомів партії зосередити максимальну увагу на роботі з місцевими активістами.

На виконання цієї постанови на місцях були розроблені заходи, покликані активізувати відбір кадрів із західноукраїнського середовища. Поміж іншого, вони включали в себе «розгортання мережі спеціальних курсів та семінарів для підвищення ідейно–політичного рівня кадрів, висунутих з місцевого населення, створення міськкомів і райкомами партії сітки гуртків і семінарів при парткабінетах, у яких займалися такі висуванці»[6,арк.27]. Для підвищення ділової кваліфікації та рівня політичної свідомості голів та секретарів сільських рад, райкоми та райвиконкоми час від часу ініціювали проведення 50–денних семінарів.

Посилений контроль з боку вищого державного та республіканського керівництва за виконанням рішень постанови дав свої результати. На початку 1946 року «тільки на посади, які входили до номенклатури обкомів, міськкомів та райкомів КП(б)У було висунуто і працювало з числа місцевого населення 21701 особа»[4,арк.15]. Проте співвідношення працюючих на посадах номенклатури міськкомів і райкомів та обкомів КП(б)У із числа місцевих мешканців було далеко не пропорційним. На міських та районних рівнях їх цифра становила 54% від усіх працівників, тоді як на обласному – 9,4%.

Уже в жовтні 1945 року вище партійне керівництво Львівщини звітувало про стаханівські темпи втілення в життя рішень липневої постанови ЦК КП(б)У. За інформацією обкомівського секретаря по кадрах Бурлаки, 1 жовтня 1945 року на керівній роботі працювало 4255 вихідців з місцевого регіону. Найбільше з них було зосереджено в промисловості (2565 чоловік), в радянських структурах (961 чол.) та в органах науки, культури та мистецтва (419 чол.). Найменше таких працівників було залучено на партійно–комсомольську роботу (95 чол.) та органи НКВС і НКДБ (82 чол.)[7,арк.1]. На жаль, автор не розшифровує на які саме посади призначалися новоспечені спеціалісти, однак аналіз сфер їхнього застосування дає підстави для

висновку, що основним критерієм підбору кадрів була їх політична благонадійність. Тотальна недовіра до «західняків» робила їх другосортними радянськими громадянами, які були апріорі обмежені в праві займати найбільш значущі, впливові посади – регіональних керівників КП(б)У, радянських та силових структур.

1946 рік став виховим в історії відновлення радянської влади в західних областях України. Внаслідок Великої блокади, яка тривала тут від січня до квітня, більшовикам вдалося зруйнувати повстанське запілля – матеріально–економічну основу українського повстанського руху. Активніше включення вихідців з місцевого населення до переліку регіональних номенклатурних посадовців, стало одним із методів позбавлення українського підпілля його соціальної підтримки. В цьому році з'явилося два важливих документи, котрі визначали напрямки вирішення цієї проблеми – постанова ЦК КП(б)У від 6 квітня «Про підбір і виховання кадрів з місцевого населення» та від 26 липня «Про підготовку, підбір і розподілення керівних партійних і радянських кадрів в Українській партійній організації».

Виконуючи вказівки Центру, регіональне партійне керівництво змушене було зосередити увагу на вишукуванні кадрових резервів на місцях. Один із ефективних шляхів розв'язання цієї проблеми воно бачило у ширшому залученні місцевих активістів до лав комсомолу та більшовицької партії. З цією метою значно розширювалася мережа різного роду партійних шкіл, гуртків, семінарів, курсів, де вивчали зміст Четвертого п'ятирічного плану, роботу Сталіна «Велика вітчизняна війна Радянського Союзу» тощо. Однак, як засвідчують документи, ріст рядів КП(б)У за рахунок місцевого населення проходив досить повільно і то, як правило, за рахунок районних активістів. На вересневому пленумі ЦК КП(б)У 1946 року була звернута увага на той факт, що в західних областях 16 129 посадах номенклатури обкомів КП(б)У було лише 2097 працівників з місцевого населення, тобто 13,9%. У Станіславській області їх кількість становила 7,6%, Волинській – 10,8%, Львівській – 12,1%, – Ровенській – 12,6%[8,с.212]. Така статистика є

красномовним підтвердженням дискримінаційної політики офіційної влади щодо місцевого населення західних областей України в 1944–1946 роках.

Таким чином, вирішення проблеми підбору кадрів на номенклатурні посади в західних областях України відбувалося, в основному, за рахунок відряджених зі східних регіонів України. Процес залучення місцевих активістів в управлінські структури влади проходив украй повільно. Регіональне керівництво боялося виявляти ініціативу в питанні підбору кадрів, воліючи очікувати директив зверху. Незважаючи на низку чинників об'єктивного характеру: низький професійно – освітній рівень підготовки, відсутність практичного досвіду, незначна кількість кандидатів на посади тощо, переважаючими в процесі підбору кадрів, все ж таки, були суб'єктивні. Найперше – тотальна недовіра до місцевого населення, зверхнє ставлення до нього як громадян «другого сорту». Це, у свою чергу, викликало зворотньо негативну реакцію з боку західноукраїнців до більшовицької влади, зовнішнім виявом чого було загострення суспільно–політичної ситуації в регіоні та значне сповільнення тут процесів економічних перетворень.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.45. – Спр.962. – Арк.1–10.
2. Першина Т. Формування управлінських кадрів в Західній Україні в 1944–1948 рр.: регіональні особливості // Сторінки воєнної історії України. Збірник наук. Статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2009. – Випуск 12. – С.299–312.
3. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.961. – Арк.1–62.
4. Там само. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.572. – Арк.1–96.
5. Там само. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.345. – Арк. 64–94.
6. Там само. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.570.
7. Там само. – Ф.1. – Оп.45. – Спр.340.

8. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. – К., 1994.

Стародубец Г.Н. Местные кадры в управленческих структурах западных областей Украины в 1944–1946 гг.

Выделены основные факторы, которые определяли специфику подбора управленческих кадров в западном регионе Украины в 1944–1946 годах из числа местного населения. Анализируются субъективные и объективные факторы отбора управленческого персонала в данном регионе. Определены причины вовлечения местных активистов в управленческие структуры.

Ключевые слова: *местные кадры, западные области, кадровая работа, советизация, большевистская партия, советская власть.*

Starodubets, G.M. Local personnel in administrative structures of western regions of Ukraine in 1944–1946 years

The main factors which determined the specific of selection of administrative personnel from the local population in western regions of Ukraine in 1944–1946 years are defined. Subjective and objective factors of selection of administrative personnel in the region are analyzed. The causes of attraction of local active members to administrative structures are determined.

Key words: *local personnel, western regions, personnel administration, Sovietization, Bolshevik party, Soviet authority.*